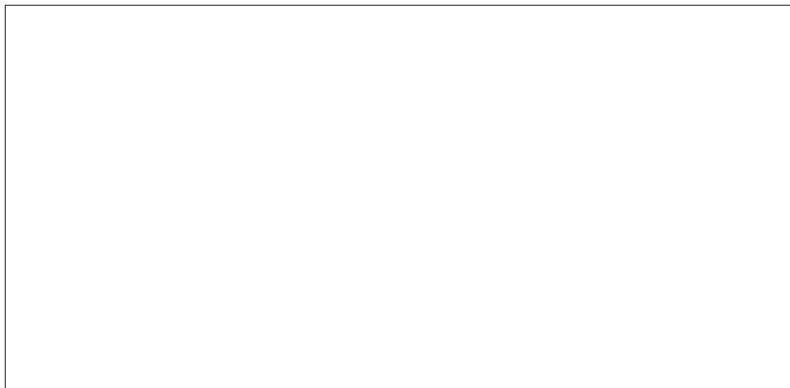

**A'ALMAJT'AAN KU TS'ÁAIK OJÉELTBIL
NACIONES UNIDAS YO'OLAL
U PÁAJTALIL MÁASEWAL KAAJO'OB**

Primera edición, 2008

D.R. © 2008 Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas

Av. México Coyoacán 343, colonia Xoco, Deleg. Benito Juárez, C.P. 03330, México, D.F.

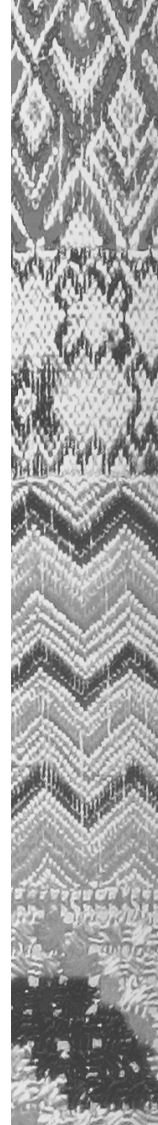
www.cdi.gob.mx

ISBN 978-970-753-184-0 / *Declaración de las Naciones Unidas sobre los derechos de los pueblos indígenas*, versión en maya

Suutt'aanil: Fidencio Briceño Chel • Gerónimo Ricardo Can Tec

Queda prohibida la reproducción parcial o total del contenido de la presente obra, sin contar previamente con la autorización del titular, en términos de la Ley Federal del Derecho de Autor, y en su caso de los tratados internacionales aplicables. La persona que infrinja esta disposición se hará acreedora a las sanciones legales correspondientes.

Impreso y hecho en México

U BA'ALIL LE MEYAJA''

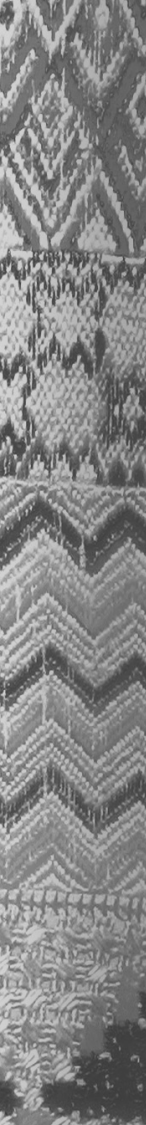
**U T'AAN *BAN KI-MOON*, U KA'A NOJochil
NACIONES UNIDAS, TU YO'OLAL *DÍA*
INTERNACIONAL DE LOS PUEBLOS INDÍGENAS
DEL MUNDO, 2008**

U KÁAJBAL

**A'ALMAJT'AAN KU TS'ÁAIK OJÉELTBIL *NACIONES*
UNIDAS YO'OLAL U PÁAJTALIL MÁASEWAL
KAAJO'OB**

**U T'AAN MINISTRA SOCORRO ROVIROSA, U
KA'ATÚULIL TI' LE MÁAXO'OB KU TS'ÁAIK
YICHO'OB TU TÁAN MOLA'AYIL *NACIONES*
UNIDAS (ONU) TI' YAAN NUEVA YORK, EUA,
KA CH'A'AB U T'AANIL LE A'ALMAJT'AANIL
U PÁAJTALIL MÁASEWAL KAAJO'OB TUMEN
LE NOJ MUCH'TÁAMBALIL *ONUO'*.**

Tu ja'abil 1994e', le múuch'meyaj ku k'aaba'atik *Asamblea General de las Naciones Unidas*o' tu ya'alaj ka je'ets'ek 9 ti' agosto je'ex *Día Internacional de los Pueblos Indígenas del Mundo*. Ya'akach ba'alo'ob tu beetajo'ob ka ch'a'aba'ak le jets't'aana', ba'ale' u maas k'a'ana'anile' leti' u tuukultik le Asamblea k'abéet u yantal táanil le Naciones Unidas tia'al u ts'a'abal k'ajóoltbil yéetel u kaláanta'al u páajtalil máasewal kaajo'ob utia'al u jáawal u paachilkunsa'alo'ob, u yóotsililo'ob, u tse'elel u k'áaxo'ob p'ata'an ti'ob tumen u ch'í'ibalilo'ob yéetel uláak' loobil ku muk'yajtiko'ob ka'ach yéetel bejla' ti' u páajtalil je'ex wiiniko'obe'. U jaajile', ti' u muk'yaj máasewal kaajo'obe' ti' yaan jayp'éel ti' u maas k'aas jáatsilo'ob u k'ajláyil wiiniki'.

Yéetel tuláakal u k'a'ana'anile', u je'ets'el le noj k'iino' yaan k'ilik je'ex u káajbal jump'éel noj ba'al maas k'a'ana'ane': u k'a'amal tu yo'olal le Asamblea le u taal u ts'o'okol le ja'ab jmáano' le A'almaj'taan u Páajtalil Máasewal Kaajo'obo'. Le A'almaj t'aana' jump'éel túumben meyaj yóok'ol u páajtalil máasewal kaajo'ob. Ti' le je'ela' ku ts'a'abal jump'éel bejil tuukul ti' le Noj lu'umo'obo' utia'al u beetiko'ob, wa u ka'a beetiko'ob, u múul yantalo'ob yéetel le máasewal kaajo'obo'. U ts'o'okbesajil maanal ti' ka'ajatsil lajun ja'abo'obil

múul meyaj yéetel ku ts'áaik jump'éeel noj páajtalil utia'al u mu'uk'intik u bisikuba noj lu'umilo'ob yéetel máasewal kaajo'ob, ka u xaxto'ob u ma'alob ka'a bisikubao'ob yéetel ka u kaláanto'ob ma' u ka'a beeta'al k'aasil ba'alo'ob je'ex úuchile'. Kin k'áatik ti' le Noj lu'umilo'ob le múuch'kabila' yéetel ti' le máasewal kaajo'obo' ka táakpajako'ob yéetel múul tsiikil yéetel xan ka u ch'a'ob le a'almajt'aana' je'ex jump'éeel kuxa'an nu'ukul utia'al u meyaj ti'ob tu jaajil yéetel utsil ti' tuláakal yóok'ol kaabe'.

Wa k ts'áaik k tuukul u ja'abil 2008 je'ex u Ja'abil T'aano'ob Ich Nojlu'umilo'obe' wa Año Internacional de los Idiomasé', le K'iinil Máasewal Kaajo'ob Yóok'ol Kaab ich Noj Lu'umilo'obo' wa *Día Internacional de los Pueblos Indígenas del Mundo*' ku ts'áaik xan to'on u yúuchukil utia'al k na'atik le muk'yaj ku máansik ya'akach t'aano'obil yóok'ol kaabo', u jach ya'abile' u t'aano'ob le máasewal kaajo'obo'. U kiimil le t'aano'obo' ma' chéen kun u yéens u ya'abil yéetel u jejeláasil miaatsil yóok'ol kaabe', yaan xan u yúuchul ti' ba'ax k ojel ichilo'on je'ex wiiniko'one'. Kin k'áatik ti' le Noj lu'umo'obo', le máasewal kaajo'obo', u múuch'kabil Naciones Unidas yéetel tuláakal máax ku táakpajale' ka meyajnako'ob utia'al u kaláanto'ob yéetel u tóojche'eto'ob le t'aano'ob sajbe'entsil aniko'obo' yéetel ka u jets'o'ob ka máanak toj u yóol le ba'albalil tia'al tuláakalo'on ti' le ch'i'ibalilo'ob biin siijiko'ob ti' le k'iino'ob ku taalo'.

BAN KI-MOON

U ka'a Nojochil Naciones Unidas

U t'aan tu yo'olal Día Internacional de los Pueblos Indígenas del Mundo, 2008

U káajbal

Le *A'almaj'taan ku ts'áaik ojéeltbil Naciones Unidas yo'olal u Páajtalil Máasewal Kaajo'obo'* ku jóok'ol ti' jump'éeel noj meyaj, jkáaj tu ja'abilo'ob 70, leka'aj le **Subcomisión** utia'al u Xaxta'al ma' u P'a'atal Paachil yéetel u Kaláanta'al le P'iitkuns'aan jaats Máako'ob (*Subcomisión para la Prevención de Discriminaciones y Protección de las Minorías*), ti' le *Consejo Económico* yéetel Social, noj jaatsil le Mola'ayil Múuch'kabil Nojlu'umilo'obo' (*Organización de las Naciones Unidas*) (ONU), tu k'ubent'antaj ka beeta'ak jump'éeel meyaj ka u xak'alxok u tuukulil le máasewal kaajo'ob yóok'ol kaabo'.

U ts'ook meyajil, k'ajóola'an je'ex *Informe Martínez Coboe'*, ts'a'ab u k'ajóolt le Subcomisión ichil u ja'abilo'ob 1981 yéetel 1984, ka ila'ab túun u k'a'ana'anil u meenta'al le "Múuch' Meyaj yo'olal Máasewal Kaajo'obo'", tu'ux yaan máako'ob ka'anal u xooko'ob ku meyaj'o'ob tu juunalo'ob, máaxo'ob tu ja'abil 1982e' jp'áato'ob je'ex u tak'a'an jaatsil meyajje'. Tu ja'abil 1985e', le Múuch' Meyaj'o' káaj u ts'íibtik jump'éeel tuukulil meyaj yóok'ol le u ts'a'abal ojéeltbil le A'almaj'taano', u ts'ook ts'íibile' ila'ab ma'alobil tyo'olal le *Subcomisión* tu ja'abil 1994o', aktáan ti' le Múuch' Máako'ob ku kaláantiko'ob u Páajtalil máako'ob ti' le **onuo' wa Comisión de Derechos Humanos de la ONU**.

Ka jmáan jump'éeel ja'abe', le Múuch' Máako'obo', je'ex jets'a'an ti' le *párrafo 5* ti' le *resolución 49/214* ti' le Noj Much'táambalil 23 ti' diciembre tu ja'abil 1994o', tu ya'alaj ka meenta'ak le "Múuch' Meyaj je'ek'ab utia'al tuláakal máak ichil le jaats k'iino'obil u tsikbalta'al u Tuukul Meyajil le u ts'áaik ojéeltbil Múuch'kabil Nojlu'umilo'ob yo'olal u páajtalil máasewal kaajo'obo'", le je'ela',

yéetel le ts'íib ts'aba'an tumen le *Subcomisióno'*, tu kaxtaj u chiimpolta'al tuláakal ba'al yaan ti' le A'alamajt'aano'. Jump'éeel ba'al jach k'abéet u ma'alob ila'ale', ti' le Much'táambalil je'ela' ti' yáax jp'a'at u táakpajal máaxo'ob ku ba'ate'etiko'ob u tuukuli', ti' le je'elo'oba', jtaal máaxo'ob túuxta'ab tumen junjump'éeelil máasewal kaajo'ob much'ukbalo'ob ti' le k'aba'ata'ab "*Cónclave Indígenao'*".

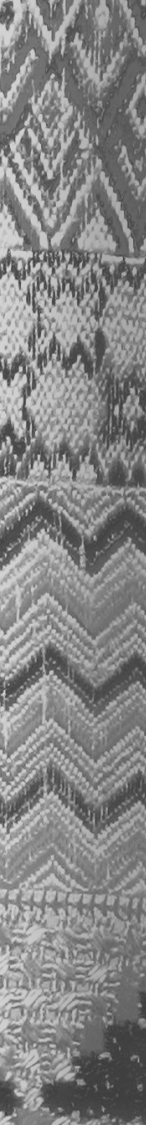
Ts'o'okol junlajun wa 11 much'táambalo'obil le Múuch' Meyajo', ts'o'oksa'ab le ju'un ts'a'ab k'ajóoltbil tu ja'abil 2006 tu táan le *Consejoil U Páajtalil Tuláakal Máako'obo'* wa *Consejo de Derechos Humanos*, ti' u yáax jaatsil much'táambalo'obe', tu'ux xan jk'a'am tu *resolución* 2006/2, tu k'iinil 29 ti' junio tu ja'abil 2006, ka tu túuxtajo'ob utia'al u ts'ook béeykunta'al ti' le Noj Much'táambalil Múuch'kabil Nojlu'umilo'obo' wa *Asamblea General de Naciones Unidas*.

Tu ts'ooke', anchaj u máan maanal ti' junk'aal wa 20 ja'abo'ob, utia'al u béeykunsal le ***A'almajt'aan ku ts'áaik ojéeltbil Naciones Unidas yo'olal u Páajtalil Máasewal Kaajo'obo'***, tu k'iinil 13 ti' septiembere ti' u ja'abil 2007, tyo'olal le Noj Much'táambalo', ti' u 61 Jaatsil Much'táambalo'obo'.

Méxicoe' tu táakmuk'taj le A'almajt'aana', kitak ka jkáj tu ja'abil 1985, tu ts'áaik u vooto ti' le jejeláas kúuchilo'ob tu'ux ku yila'alo', tak ka ts'ok jk'a'am tu yo'olal le Noj Much'táambalo'.

Jump'éeel A'almajt'aan jok'a'an ti' jump'éeel yóok'kabil mola'ay, je'ex onue', u maas k'ána'anil ti' tuláakalo'obe', jump'éeel ba'al ku ye'esik ba'ax u k'áat u nakpacht máako'ob, ku ye'esik tak tu'ux ku tukultik máaxob táakpajo'ob unaj u k'uchul le a'almajt'aanil yóok'ol kaabo'.

Jaaj le A'almajt'aana' ma' ilajbe'en ich muuk'il a'almajt'aan utia'al le Noj Lu'umilo'ob taakpajo'ob ti' le u ju'unilo', cheen ba'ale' u ts'aamaj u yoolo'ob ti' le ba'ax ku ya'ala'al te'elo'.

Beyo', le ***A'almajt'aan ku ts'aaik ojéeltbil Naciones Unidas yo'olal u Páajtalil Máasewal Kaajo'obo'*** yaan ti' tuláakal le ba'alo'ob k'abéeto'ob utia'al u mu'uk'a'anta'al le yook'ol kaabil páajtalil tuláakal máako'obo', yéetel leti' xan unaj u ts'a'abal u muuk' yéetel páajtalil yéetel tu táan tuláakal máak le máasewal kaajo'obil yook'ol kaabo'.

U k'abéetkunsal le páajtalilo'ob ku ya'ala'al ti' le A'almajt'aana' jump'éeel noj meyaj utia'al tuláakal le yook'ol kaabil kajnaalilo'obo'.

Tu noj lu'umil Méxicoe', yéetel ichil u Noj Mola'ayil utia'al u Nojbe'enkunsal le Máasewal Kaajo'obo' *wa Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenase'* (CDI), ts'o'ok u tukulta'al yáax ba'al unaj u meenta'al utia'al u meyajbe'enkunsal le ***A'almajt'aan ku ts'aaik ojéeltbil Naciones Unidas yo'olal u Páajtalil Máasewal Kaajo'obo'***, u ts'a'abal k'ajóoltbil ba'ax ku ya'alik. Letene', u jóok'ol u ts'iibile' ku tukulta'al jump'éeel jach k'a'ana'an ba'al. U jóok'saal u ts'iibil ju'unile', je'ex xan ba'ax ku tukultik México, a'ala'an tumen le *Embajador* Claude Heller, ka tu ts'áaj u *voto* ti' le A'almajt'aana', tu k'iinil 13 ti' septiembre ti' u ja'abil 2007e', ku bin ti' le bejo'.

Yéetel le ts'iibil ju'unila', u Méek'tankaajil Méxicoe' ku ka' ts'aaik u yool ti' le yook'ol kaabil páajtalila', ku pa'atik ka meyajnak utia'al u ma'alobkiinsa'al le máasewal kaajo'obo'.

LUIS H. ÁLVAREZ ÁLVAREZ

U Jo'olpóopil

Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas

U Noj Much'táambal Meyaj

Distr. general

29 ti' octubre ti' u ja'abil 2007

U sexagésimo yáax múuch' meyaj

U 68 tuukulil u tsoolol meyaj

Ba'ax ch'a'ab u t'aanil tumen u Noj Much'táambal Meyaj

[xma' u yáax túuxta'al ti' jump'éeel Noj Múuch' Meyaj (A/61/L.67 yéetel Add. I)]

61/295. A'almajt'aan ku ts'áaik ojéeltbil Naciones Unidas yo'olal u páajtalil máasewal kaajo'ob

U Noj Much'táambal Meyaje',

Úuchik u ch'a' óoltik le tsolxikin ku chiikpajal te' ch'a'at'aan 1/2 ti' u Mola'ayil Kanáantik u Páajtalil Máako', beeta'ab 29 ti' *junio* 2006 u ja'abile¹, tu'ux éejenta'ab tumen le Mola'aya' le ts'iib beeta'ab yo'olal ba'ax ku ts'áaik ojéeltbil u Ya'almajt'aanil Naciones Unidas yo'olal u páajtalil le máasewal kaajo'obo',

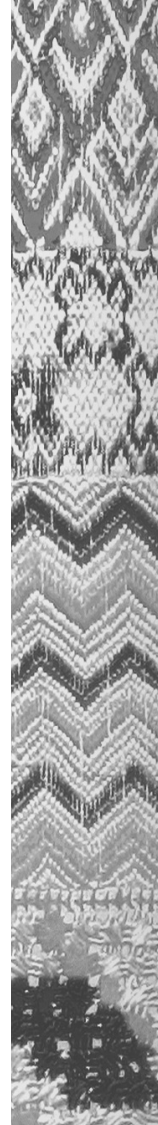
Ikil u k'a'ajesik le ch'a'at'aan 61/178 tu beetaj 20 ti' *diciembre* 2006 u ja'abile', tu'ux tu ya'alaj u paachilkuuntik le xak'alxook yéetel u yila'al ba'ax kun beetbil yo'olal le A'almajt'aano', chéen yo'olal u yilik u yantal uláak' k'iino'ob utia'al u beetik uláak' much'táambalo'ob yo'olal le je'elo', ku ts'o'okol xane' tu jets'aj u tuukulil u ts'o'oksiin u xak'alxoktik le A'almajt'aano', ma'ili' ts'o'okok le *sexagésimo* yáax múuch' meyaj'o',

Ku éejentik u Ya'almajt'aanil Naciones Unidas yo'olal u páajtalil máasewal kaajo'ob ku chiikpajal ti' le ba'ax chúukbesik le ch'a'at'aan ku ye'esa'al te' táanilo'.

*U 107il noj múuch' meyaj
13 ti' septiembre tu ja'abil 2007*

¹ Il a wil *Documentos Oficiales de la Asamblea General, sexagésimo primer periodo de sesiones, Suplemento núm. 53 (A/61/53)*, u yáax jaats, cap. II, secc. A.

* Jóok'esa'an u ts'iibil tu ka'atéen yo'olal ba'alo'ob ti' u betpajlil.

U chúuka'an ba'ax ts'o'ok u ya'ala'al

A'almajt'aan ku ts'áaik ojéeltbil Naciones Unidas yo'olal u páajtalil máasewal kaajo'ob

U Noj Much'táambal Meyaje',

Tumen no'ojbejsa'an u beel tumen ba'ax ku ya'alik u Noj Ts'íibil Múuch'kabil Nojlu'umilo'obe' wa *Carta de las Naciones Unidas* yéetel u ma'alob tuukul ikil u yilik u beeta'al tuláakal ba'ax ch'a'at'anta'an tumen le Noj lu'umo'obo', je'el bix u tsolik le Noj Ts'íibo',

Ikil u jaajkunsik le t'aan ku ya'alik máasewal kaajo'obe' láaj keet ti' tuláakal le uláak' kaajo'ob yaan way yóok'ol kaabe', ikil u yoksaj óoltik xane' tuláakal le kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u ye'esiko'ob ba'ax jela'ankuuntiko'ob ti' u yaanalo'ob, bey xan ka u yu'ububao'ob jela'antako'ob yéetel ka tsikta'ako'ob tumen wa beyo'obo',

Ikil u jaajkunsik xan tuláakal le kaajo'obo' ku yáantajo'ob utia'al ka yanak u jejeláasil kuxtal yéetel u jats'utsil miaatsilo'ob, tumen le je'elo'obo' ba'al utia'al tuláakal máak yaan way yóok'ol kaabe',

Ikil u jaajkunsik xan tuláakal le oksaj óolo'ob, u tuukulil u meyajta'al ba'alo'ob yéetel ba'ax suuka'an u beeta'al chéen utia'al u ye'esa'al muuk' utia'al u pe'echa'ata'al waba'ax kaajilo'ob wa máako'obe', wa xan ku kanáantiko'ob ma' u jáawal u beeta'al tumen ku jóok'esiko'ob táanil u chuun u ch'í'ibalo'ob wa ba'axo'ob jela'ankuunsik u tuukulo'ob, u yoksaj óolalo'ob, u ch'í'ibalilo'ob wa

ba'ax suuka'an ichil u kaajalo'obe', tuláakal le je'elo' ku ya'ala'ale' p'ekknajbe'en, ma' jaajo'obi', ma' éejenta'an tumen a'almajt'aano'obi', ich ma'alob oksaj óole' k'aasil u yila'al, ku ts'o'okol xane', ma' keet utia'al tuláakal kajnáalilobi'

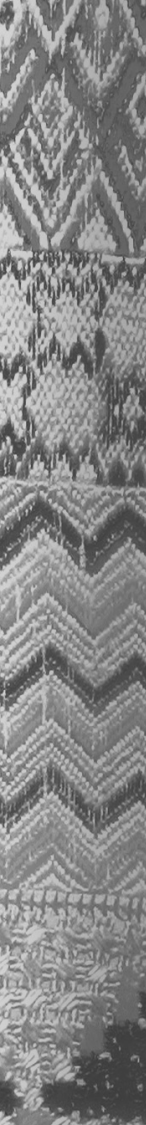
Ikil u jaajkunsik tu ka'atéen u yila'al ma' u kúulpachkunta'al u páajtalil máasewal kaajo'obe', unaj u yantalo'ob yéetel mix jump'éeel ti' le jejeláasil u p'a'atalo'ob paachilo',

Ikil u jach tukultik yo'olal ba'ax ucha'an ti' le máasewal kaajo'obo' úuchik u muk'yajtiko'ob úuchben toopo'ob taala'an ti' jejeláas ba'alo'ob je'el bix úuchik u xche' kajtal sak wíiniko'ob tu'ux kajakbal ka'ach máasewalo'obe' yéetel u xche' luk'sa'al u k'áaxo'ob, u kuchkabalob yéetel tuláakal ba'ax yani', tumen le je'elo' ma' u cha'ik u jets'iko'ob u páajtalil utia'al u jóok'olo'ob táanil je'el bix u no'oja'ankunta'al tumen ba'axo'ob jach k'abéet ti'obe' yéetel bix u k'áato'obe',

Ikil oka'anil tu pool jach táaj k'abéet u tsi'ikil yéetel u líik'sa'al u muuk' le páajtalil yaan ti' le máasewal kaajo'obo', tumen ti' u taal ti' u jatsmanjaatsil bix u jo'olpopta'al kaaj, bix u yila'al u yantal náajal yéetel bix u jatsikuba u máakilo'ob, bey xan tumen ti' u taal ti' u miaatsilo'ob, ti' ba'ax suuka'an u beetiko'ob yo'olal u piixan máak, ti' u k'ajláay yéetel bix u tuukulo'ob yo'olal tuláakal ba'ax yaan yóok'ol kaab, ba'ale' jach u chinmajuba yo'olal u páajtalil ti' u k'áaxo'ob, tu'ux kajakbalob yéetel tuláakal ba'ax yani',

Ikil oka'anil xan tu pool u jach táaj k'abéetil u tsi'ikil yéetel u líik'sa'al u muuk' u páajtalil máasewal kaajo'ob ts'o'ok u ka'a ch'a'abal u t'aanil ti' much'táambalo'ob, ti' moka'aano'ob yéetel ti' uláak' ma'alobkinaj meyajob yéetel le Noj lu'umo'obo',

Ikil u beeta'al u máank'inallil le máasewal kaajo'obo' tumen táan u ch'a'iko'ob u t'aanil yo'olal bix je'el u béeytal u líik'siko'ob u muuk' utia'al u jóok'olo'ob táanil ti' ba'ax yaan u yil yo'olal u jo'olpóopta'al kaaj, u jejeláasil meyajo'ob, u jejeláasil máako'ob yéetel u miaatsilo'ob, utia'al u xu'ulsa'al tuláakal u jejeláasil bix u p'a'atal paachil máak bey xan utia'al u xu'ulsa'al u pe'écha'ata'al u nooy u tuukul máak je'el tu'uxak ka úchuke',

Ikil oka'anil tu poole' wa máasewal kaajo'ob ku jupikubao'ob u kanáanto'ob tuláakal ba'ax beetik k'aas ti'obe', bey xan ti' u k'áaxo'ob, tu'ux ku kaxtik u kuxtalo'ob yéetel le ba'ax yano'ob te'elo', le je'elo' yaan u ts'áaik u muuk' utia'al ma' u k'expajal wa utia'al u ka'a ch'a'ik u muuk' u mola'ayo'ob, u miaatsilo'ob yéetel ba'ax suuka'an ti'ob, yéetel xan u péeksiko'ob u muuk' utia'al u jóok'olo'ob táanil je'el bix u ts'iiboltiko'obe' wa yéetel ba'ax k'abéet ti'ob,

Wa ku tukultike' u xma' p'ekta'al tuláakal ba'ax u yojelo'ob, u miaatsilo'ob yéetel ba'axo'ob suuka'an u beetik máasewalo'obe', le je'elo' ku yáantaj utia'al u jóok'olo'ob táanil tak tu'ux ku páajtal, tu p'iis yéetel u ts'aabal tu kúuchil yéetel tu beel tuláakal ba'ax yaan yóok'ol kaab,

Ku ya'alik táan kaaje' jach ku yáantaj ikil ma' u yantal kiinsajtáambalil tu k'áaxo'ob yéetel tu'ux ku kaxtik u kuxtal máasewal kaajo'ob, utia'al ma' u kiinsa'al máaki', tumen le je'elo' ku túulch'intik u máan táanil u kaxtik u taak'inilo'ob yéetel bix kuxlik u kajnáalilo'ob, u paaklan na'atikuba yéetel u ma'alob bisikuba ichil u baatsil le noj lu'umo'obo' yéetel u yaalab u kaajilo'ob yóok'ol kaab,

Ku jach éejentik u páajtalil le múuch' láak'tsilo'ob yéetel le máasewal kaajo'obo', utia'al ma' u jáawal u múul beeta'al ba'ax k'abéet utia'al u tséenta'al,

u winikkúnsa'al, u ts'a'abal xook yéetel u ma'alobkunsá'al u kuxtal u paalal máak, ikil u kanáanta'al u páajtalil mejen paalal,

Wa ku tukultike' le páajtalilo'obo' ts'o'ok u ka'a je'ets'el u t'aanil u much'táambalilo'obo', te' makt'aano'obo' yéetel uláak' ma'alobkiinaj meyaj'ob ichil le Noj lu'umo'ob yéetel le máasewal kaajo'obo', le je'elo'obo' ti' jejeláas ba'alo'ob ku yúuchule' ku péeksik yéetel ku táak t'antik u yóol máak yéetel u noj meyaj tuláakal u kaajilo'ob yóok'ol kaab, ku ts'o'okol xane' ku yila'al bey jump'éeel ba'al utia'al tuláakal kaajo'obe',

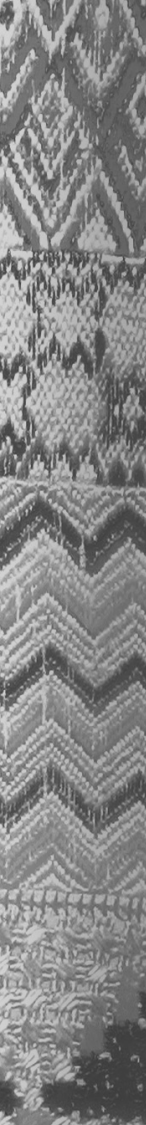
Ikil u yilik xan u jaajil le u ts'iibil much'táambalo'ob, makt'aano'ob yéetel uláak' ma'alobkinajil meyaj'obe', pa'ate' yéetel le ba'axo'ob ku aktáantiko'obo', ku meyaj bey u bajpéekil utia'al u mu'uk'a'ankunsa'al u mola'ayilo'ob ichil máasewal kaajo'ob yéetel le Noj lu'umo'obo',

Ikil u éejentik ba'ax ku ya'alik u **Noj Ts'iibil Múuch'kabil Nojlu'umilo'ob** wa *Carta de las Naciones Unidase'*, u **Mokt'anil Ichil Táanxel Nojlu'umilo'ob yóok'ol Páajtalilo'obil u kaxta'al u taak'inil, u kuxtal u kajnáalilo'ob yéetel u Miatsilo'ob** wa *Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturalese'*², **yéetel u Mokt'anil Ichil Táanxel Nojlu'umilo'ob yóok'ol Páajtalil Máako'ob yéetel bix u Méek'tankajta'al kaaj** wa *Pacto Internacional de Derechos Cíviles y Políticose'* bey xan u **A'almajt'aanil yéetel u Tuukulil Meyajil Viena** wa *Declaración y el Programa de Acción de Viena'*³, ku jaajkuuntiko'ob u jach táaj k'abéetil ka yanak u páajtalil tuláakal kaajo'ob utia'al

² Il a wil u ch'a'at'aanil 2002 A (XXI), u chuuk le ts'iibo'.

³ A/CONF.157/24 (Part I), cap. III.

ka u beeto'ob ba'ax ku tukultiko'ob tak tu'ux ku béeytale', tumen yéetel le je'elo'obo' chéen tu juunalo'ob ku ch'a'iko'ob u t'aaniil utia'al u ya'aliko'ob bix ken u beeto'ob u méek'tankajta'al kaaj yéetel xan je'el bix u k'áato'obe' ku yilik u chukiko'ob u jóok'olo'ob táaniil ikil u kaxtik u náajalo'ob, ikil u jatsla'antikubao'ob ich kaaj yéetel u miaatsilo'ob,

Ikil u máansik tu tuukul mixba'al ti' le ba'ax yaan te' A'almajt'aana' je'el u béeytal u ch'a'abal utia'al ma' u ts'a'abal ti' mix jump'éel kaaj u páajtalil ti' utia'al ka u ya'al chéen tu juunal bix u yu'ubikuba, je'el bix u jets't'anta'al tumen ba'ax ku ya'alik u páajtalil tuláakal kaajo'ob yaan yóok'ol kaabe',

Ikil oka'anil tu poole' wa ku chíimpolta'al u páajtalil máasewal kaajo'ob yaan te' A'almajt'aana', le je'elo' yaan u beetik u yantal ma'alob bisajbail yéetel u múul meyaj Noj lu'umo'ob pa'ate' yéetel máasewal kaajo'ob, je'el bix unaj u beeta'al tu chuun t'aaniil p'is óolale', u yu'uba'al u tuukul yéetel u kuxtal je'ebixak u k'áat tuláakal máake', u tsí'ikil u páajtalil máak yóok'ol kaab, u yila'al ma' u kúulpachta'al máak yéetel u tukulta'al tuláakal máak uts

Ikil u líik'sik u yóol Nojlu'umo'ob utia'al ka u beeto'ob yéetel ka u yilo'ob u beeta'al tu beel tuláakal ba'ax k'abéet utia'al u yántiko'ob máasewal kaajo'ob jok'a'ano'ob ti' le u jejeláas nu'ukulil u meyaj yóok'ol kaabo', u tíip' k'a'ana'anile' leti' le yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u páajtalil máako', ikil u múuch' tsikbalo'ob yéetel u múul áantikubao'ob yéetel le kaajo'ob taak u táakpajalo'obo',

Ikil u jach e'esik ti' Naciones Unidas ku lúubul yóok'olo'ob u meyajil utia'al ka u beet jejeláas ba'alo'ob jach táaj k'a'ana'an ti' yéetel ma' u jáawal u meyaj, utia'al u ts'áaik k'ajóoltbil yéetel u kanáantik u páajtalil máasewal kaajo'obe',

Ikil u tukultik le A'almajt'aana' táan u no'ojbenkuunsik jump'éeel túumben meyaj jach ya'ab u beelal utia'al u chíimpolta'al, u ts'a'abal k'ajóoltbil yéetel u kanáanta'al u páajtalil yéetel u jáalk'abil máasewal kaajo'ob, bey xan ikil u bin u ma'alobkinsa'al jejeláas meyaj'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u tsolmeyajil *Naciones Unidas* yo'olal le ba'al je'ela',

Ikil u chíimpoltik yéetel u ka'a jaajkunsik le máasewal máako'obo' yaan u páajtalil, tu'ux ma' u kúulpachkunta'alo'ob, utia'al ka yanak tu k'abo'ob tuláakal u páajtalil máak chíimpolta'an tu noj páajtalil yóok'ol kaab, ku ts'o'okol xane' máasewal kaajo'obe' yaan múuch' páajtalil ti'ob ku jach k'abéetchajal utia'al ka béeychajak u ma'alob kuxtalo'ob yéetel ka múul jóok'oko'ob táanil je'el bix yaniko'ob bey kaaje',

Ikil u chíimpoltik u k'e'ek'expajal bix yanik le máasewal kaajo'ob tu yo'olal bix le nukuch kuchkabalob'ob yéetel le noj lu'umo'ob tu'ux yano'obo', yéetel xan unaj u yoksaj óolta'al ba'ax u k'áat u ya'al le ba'alo'ob chéen te' noj lu'umo'ob wa te' nukuch kuchkabalob'ob yano', bey xan u jejeláasil u yúuchben k'ajláayilo'ob pa'ate' yéetel u miaatsilo'obo',

Ku ya'almajt'antik jach tu jaajil u yóol le A'almajt'aanil *Naciones Unidas* yo'olal u Páajtalil Máasewal Kaajo'ob, je'el bix ts'íiba'an te' kaabala', bey jump'éeel jach táaj ma'alob tuukul utia'al ka t'u'ulpachta'ak tumen tuláakal máak chúuka'an u yóol, utia'al ka u beet uts yéetel u paklan tsikikuba:

Yáax jatsts'iibil a'almajt'aan

Máasewalo'obe' yaan u páajtalil ti'ob, je'el bix u kaajilo'obe' wa u máakilo'obe', u xbáan yu'ubiko'ob u yutsil tuláakal u páajtalil u kuxtal máak yóok'ol kaab yéetel u beetiko'ob tuláakal ba'ax jach uts tu t'aano'ob, je'el bix éejenta'anil tumen u Noj Ts'iibil Múuch'kabil Nojlu'umilo'ob wa Carta de las Naciones Unidas, u Noj A'almajt'aanil u Páajtalil Máak Yóok'ol Kaab wa Declaración Universal de Derechos Humanos⁴ yéetel u ya'almajt'aanil yo'olal u páajtalil máak ti' tuláakal yóok'ol kaab.

U ka'ajatsts'iibil a'almajt'aan

Máasewal kaajo'ob yéetel máasewalo'obe' jáalk'abo'ob yéetel keetelo'ob ti' tuláakal uláak' kaajo'ob yéetel máako'ob, ku ts'o'okol xane' yaan u páajtalil ti'ob utia'al ma' u beeta'al ti'ob mix jump'éeel u jejeláasil kúulpachkunajil ikil u k'áatiko'ob ka ts'i'ikik ba'ax je'el u béeytal u beetiko'obe', u jach k'a'ana'anile' le ku ya'alik tu'ux u taal u máasewal ch'i'ibalilo' wa bix u ye'esik u máasewalil.

U yóoxjatsts'iibil a'almajt'aan

Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil ti'ob u ch'a'iko'ob u t'aanil yo'olal ba'ax ku tukultiko'ob. Tu yo'olal le páajtalilo', chéen tu juunalo'obe' ku ch'a'iko'ob u t'aanil yo'olal bix ken u beetilo'ob u méek'tankaajil kaaj, ku ts'o'okol xane' chéen tu juunalo'obe' ku bin u meyajtiko'ob bix je'el u béeytal u jóok'olo'ob

⁴ U ch'a'at'aanil 217 A (III).

táanil yo'olal bix u kaxantiko'ob u yantal taak'in utia'al náajaltbile', yo'olal bix u jatsla'antikubao'ob ich kaaj yéetel u miaatsilo'ob.

U kanjatsts'iibil a'almajt'aan

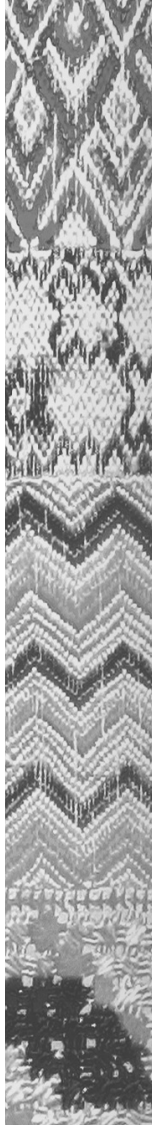
Máasewal kaajo'obe', ikil u yiliko'ob u jéets'el u páajtalil utia'al u ch'a'iko'ob u t'aanil yo'olal ba'ax ku tukultik u beetiko'obe', yaan u páajtalil ti'ob utia'al u meyajo'ob yéetel u méek'tankajtikubao'ob chéen tu juunalo'ob ti' ba'axo'ob yaan u yil yéetel jejeláas ba'alo'ob ku yúuchul ichil u baatsilo'ob, bey xan u yiliko'ob ba'ax u beeto'ob yéetel le taak'in utia'al u bo'otiko'ob tuláakal ba'ax suuk u beetiko'ob chéen tu kaajalo'obo'.

U jo'ojatsts'iibil a'almajt'aan

Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil ti'ob u kanántiko'ob yéetel u mu'uk'a'antiko'ob u mola'ayilo'ob meyajtik bix ku méek'tankajta'al kaaj, a'almajt'aano'ob, u kaxtik u náajal máak, u jatsla'antikuba máak ich kaaj yéetel u miaatsilo'ob, ba'ale' kex beyo' wa tumen bey u k'áato'ob xano' láayli' je'el u béeytal u kanántiko'ob u páajtalil utia'al u jach táakpajalo'ob ti' ba'ax ku yúuchul ti' u méek'tankajta'al kaaje', bey xan ti' bix u kaxtik u náajal máak, ti' bix u jatsikuba máak ich kaaj yéetel ti' u miaatsil Noj lu'um.

U wakjaats a'almajt'aan

Tuláakal máasewal máake' yaan u páajtalil ti' u bisik u k'aaba' u noj lu'umil tu'ux kajakbal.

U wukjatsts'iibil a'almajt'aan

1. Máasewal máako'obe' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u cha'abal u kuxtalo'ob, u yantal tooj óolal ti' u wiinkilil yéetel ti' u tuukulo'ob, u cha'ak'abil yéetel u kanáanta'al ma' u yúuchul loob ti'ob.
2. Máasewal kaajo'obe' yaan u múul páajtalil ti'ob utia'al u kuxtalo'ob ich jáalk'abil, ich jets' óolal yéetel ich kananbé'enil bey kaajo'ob jela'an ti' uláak'o'obe', ku ts'o'okol xane' ma' úunchak u beeta'al u kíimilo'obi' mix xan u loobita'alo'obi', je'ex le u bisa'al mejen paalal yaan ti' junjaats máako'ob ti' uláak' jaatso'.

U waxakjatsts'iibil a'almajt'aan

1. Máasewal kaajo'ob yéetel u máasewal kajnáalilo'obe' yaan u páajtalil ti'ob utia'al ma' u beeta'al u k'amiko'ob yaanal miaatsil wa u xbáan ch'éejsa'al le utia'alo'obo'.
2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob jejeláas ba'alo'ob ka jach áantajnako'ob utia'al u yila'al ma' u yúuchul wa utia'al u bin u yutskíinta'al:
 - a) Tuláakal ba'ax ku beeta'al utia'al u tse'elel ti' máasewal kaajo'ob yéetel u máasewal kajnáalilo'ob u múuch' tuukulilo'ob ikil u yu'ubikubao'ob bey kaajo'ob jela'an ti' u yaanalo'obe', wa u ma'alob tuukulilo'ob yo'olal u miaatsilo'ob wa bix u ye'esik u bixilo'ob;
 - b) Tuláakal ba'ax ku beeta'al utia'al u máansa'al tu k'aaba' yaanal máak u k'áaxo'ob, u kuchkabalob'ob tu'ux ku kaxtik u kuxtalo'ob yéetel tuláakal ba'ax yani';

- c) Tuláakal u jejeláasil bix u beeta'al u bisa'al yéetel muuk' u kajnáalilo'ob jump'éeel kaaj utia'al u pe'echa'ata'al wa utia'al u jump'iitkunsal je'el máakalmáak u páajtalilo'obe';
- d) Tuláakal u jejeláasil bix u beeta'al u k'a'amal wa u táakpajal máak ti' uláak' ba'al ma' suuka'an ti'i';
- e) Tuláakal u jejeláasil bix u beeta'al u ts'a'abal ojéeltbil ba'alo'ob ku beeta'al utia'al u liik'esa'al u muuk' wa u yoksa'al tu pool máak le kúulpachkunaj ku beeta'al yo'olal u máasewal ch'i'ibalilo'obo'.

U bolonjatsts'iibil a'alamajt'aan

Máasewal kaajo'ob yéetel u máasewal kajnáalilo'obe' yaan u páajtalil ti'ob utia'al ka táakpajalo'ob ti' jump'éeel máasewal kaaj wa máasewal noj lu'um, je'el bix u tsolt'anta'al tumen le ba'axo'ob suuka'an u beeta'al te' kaaj wa noj lu'um ku ya'ala'alo'. Ma' unaj u yantal mix jump'éeel u jejeláasil kúulpachkunajil chéen ikil u yila'al u je'ets'el le páajtalilo'.

U lajunjatsts'iibil a'almajt'aan

Le máasewal kaajo'obo' ma' úunchak u jóok'sa'alo'ob tu k'áaxo'ob wa tu kuchabalo'ob utia'al ka ts'a'abako'ob táanxel tu'uxi'. Ma' táan u béeytal u bisa'alo'ob wa ma' u yáax ts'áaiko'ob ojéeltbil wa bey u éejentiko'ob chéen tu juunalo'ob le máasewal kaajo'ob kun táakpajalo'obo', mix xan wa ma' yáax ch'a'abak u t'aanil yo'olal jump'éeel ma'alob bo'olal yo'olal le ba'axo'ob ku p'atiko'obo', yéetel xan wa ka béeychajake', u éejent'al u suuto'ob tu ka'atéeni'.

U bulukjatsts'iibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil tí'ob utia'al u beetiko'ob yéetel u ka'a líik'siko'ob u yóol ba'axo'ob suuka'an tí'ob ku ye'esik u miaatsilo'ob. Ichil le e'elo' oka'an u páajtalil utia'al ma' u sa'atal, bey xan utia'al u kanáanta'al yéetel u ma'alobkiinsa'al tuláakal ba'ax ku ye'esik u miaatsilo'ob ka'ach úuchij, te' k'iino'oba' yéetel te' k'iino'ob kun taalo'obo', je'el bix u yúuchben nukuch múulo'ob yéetel u k'ajláayo'obe', u jejeláas nu'ukulo'ob, bix u beetiko'ob waba'ax, bix u ye'esik u tuukulo'ob yo'olal k'uj, ba'alo'ob ku síijil tu poolo'ob, ba'axo'ob ku beetiko'ob utia'al cha'antbil yéetel ná'atbil, bey xan u jats'utsil u t'aanilo'ob.
2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u ts'áaiko'ob ma'alob utskiinajil, wa u ka'a be'eta'al wa ba'ax, wa bey múul makt'aanta'an yéetel le máasewal kaajo'obo', yo'olal le jejeláas ba'alo'obil u miaatsilo'obo', u tuukulo'ob, u tuukulo'ob yo'olal k'uj yéetel yumtsilo'ob tsela'an tí'ob xma' u yóotiko'ob, xma' u ya'ala'al tí'ob wa yéetel u kúulpachta'al u a'almajt'aanilo'ob yéetel u suukil u kuxtalo'ob,

U ka'alajunjatsts'iibil a'almajt'aan

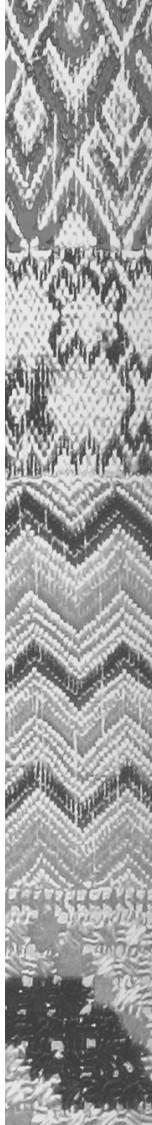
1. Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil tí'ob u ye'esiko'ob, u beetiko'ob, u bin u ma'alobkiinsiko'ob yéetel u ka'ansiko'ob ba'ax suuka'an ichilo'ob, bey xan u meyajilo'ob yo'olal yumtsilo'ob yéetel u yoksaj óolalil tí' k'ujo'ob; bey xan utia'al ma' u jáawal u beeta'al wa utia'al u kanántiko'ob le kúuchilo'ob tu'ux ku beetiko'ob u yoksaj óolilo'obo' yéetel uláak' ba'alo'ob suuka'an tí'ob, yéetel xan u yiliko'ob u yokolo'ob tu juuno'ob kéen u yóoto'ob; bey

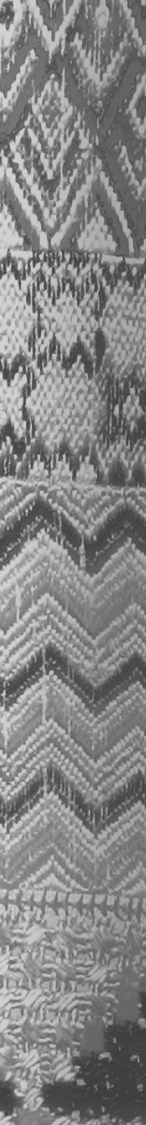
xan u meyajtiko'ob yéetel u kanáantiko'ob tuláakal ba'ax utia'al u yoksaj óolo'ob, yéetel xan u k'áatiko'ob ka su'utuk tu kaajalo'ob u wiinkilil wa baakel máaxo'ob kimen ti'ob.

2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u yiliko'ob tak tu'ux ku béeytale' u ts'áaiko'ob u páajtalil utia'al u yokol ch'a'abil wa utia'al u su'utul tu'ux unaj le ba'axo'ob ku meyaj utia'al u yoksaj óolo'obo' yéetel u wiinkilil wa baakel máaxo'ob ts'o'ok u kíimil ti'ob, ikil u yúuchul meyaj'o'ob ma'alob utia'al tu ka'atúulilo'ob, tu'ux ku ya'ala'al tuláakal ba'ax ku beeta'al yéetel ka anak ba'ax u beelalo'ob, yáax múuch' ch'a'an u t'aanil yéetel le máasewal kaajo'ob u k'áato'ob taakpajalo'.

U yóoxlajunjatsts'iibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u líik'siko'ob u yóol, u meyaj ti'ob, u káajesiko'ob yéetel u ka'ansiko'ob ti' u ch'i'ibalo'ob kun taalo', u k'ajláayo'ob, u t'aano'ob, ba'axo'ob suuka'an u tsikbaltiko'ob, bix u tuukulo'ob yo'olal ba'ax u yojelo'ob, bix suuka'an u ts'iibo'ob yéetel bix u beetiko'ob jats'uts ts'iibo'ob, bey xan u ts'áaiko'ob u k'aaba' u kaajalo'ob, kúuchilo'ob yéetel máako'ob, yéetel xan u kanáantiko'ob ma' u sa'atalo'ob.
2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u ch'a' tukultik u beetiko'ob ba'alo'ob ma'alobtak utia'al u yilik u kanáantik le páajtalilo' bey xan utia'al u jach kanáantik ka yanak u béeytalil u na'at máasewal kaajo'ob yéetel xan utia'al u ts'áaikubao'ob na'atbil tu'ux ku yila'al u méek'tankajta'al kaaj, tu'ux ku kaláanta'al u béeytal a'almajt'aano'ob yéetel u kanáantiko'ob u meyajta'al u taak'in kaaj, ba'ale' utia'al u ts'a'abal kéen k'uchuk u k'iinil wa bey bíin k'abéetchajako', u meyajil

ikil u sutt'anta'al uláak' t'aano'ob ti' máak yéetel uláak' ba'alo'ob jach táaj ma'alob u beelalo'ob utia'al u na'atikuba tuláakal máak.

U kanlajunjatsts'íibil a'almajt'aan

1. Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil ti'ob u jets'iko'ob yéetel u kanáantiko'ob u meyaj je'el bix u tsolik u tuukulil u mola'ayil ka'ansajo'ob, tu'ux ka u ts'áao'ob ka'ansaj ichil le t'aano'ob suuka'an ti'obo', je'ebix suuka'an u ts'áaiko'ob le ka'ansajo' yéetel xan bix u kaambalo'ob.
2. Máasewal máako'obe', ichil le je'elo'oba' u maas k'a'ana'anile' le mejen máasewal paalo'obo', yaan u páajtalil ti'ob u ch'a'iko'ob xook ti' tuláakal u jejeláasil táasil le xook ku ts'a'abal tumen le Noj lu'umo' yéetel xan xma' kúulpachkuunajil.
3. Le Noj lu'umo'obo' yaan u múul beetiko'ob yéetel máasewal kaajo'obe', jejeláas ba'alo'ob ka meyajnako'ob tu beel ti' le máasewal máako'obo', ichil le je'elo'oba' u maas k'a'ana'anile' le mejen máasewal paalo'obo', yaan xan u táakbesiko'ob tak le jok'a'ano'ob kajtal ti' táantanxel kaajilo'obo', utia'al ka béeychajak le k'iin kéen páajchajake', u ts'a'abal xook ti'ob ikil u ch'a'abal u tuukulil ba'ax suuka'an u beeta'al tu kaajalo'ob bey xan le t'aan u yáax kanmajo'obo'.

U jo'olajunjatsts'íibil a'almajt'aan

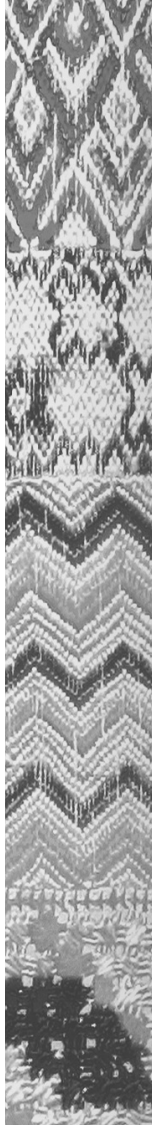
1. Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil ti'ob ka éejenta'ako'ob bey máako'obe' yéetel u jejeláasil u miaatsilo'ob, ba'ax suuka'an ti'ob, u k'ajláayo'ob yéetel

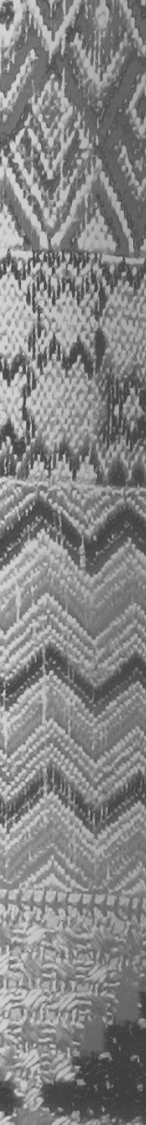
ba'ax ku yaayantik u beetiko'obe' ikil ka chiikpajak je'el bix k'abéet tu'ux ku ts'a'abal xook ti' tuláakal kajnáalilo'obe' yéetel ti' le ba'axo'ob ku meyaj utia'al u ts'a'abal ojéeltbil tuláakal ba'ax ku yúuchulo'.

2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob jejeláas meyajob, yéetel u k'áatiko'ob u chi' yéetel u múul áantikuba yéetel le máasewal kaajo'ob u k'áato'ob ka úuchuk beyo', utia'al u yila'al ba'ax kun beetbil yo'olal ma' u yantal k'aak'as tuukulo'ob yéetel xan u xu'ulsa'al le kúulpachkunajil yéetel xan u kaxta'al ka anak múul ma'alob kuxtal, múul na'atajbail yéetel éet bisbail ichil u baatsil le máasewal kaajo'obo' yéetel xan yéetel tuláakal u jaatsmanjáats le kajnáalilo'ob le Noj lu'umo'.

U waklajunjatsts'iibil a'almajt'aan

1. Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil ti'ob u ya'aliko'ob bix ken u ts'áailo'ob ojéeltbil je'el ba'axak u k'áato'ob ichil u máasewal t'aanilo'obe', yéetel xan ka cha'abak u k'ajóoltiko'ob ba'ax u k'áato'ob ti' le jejeláas ba'alo'ob ma' máasewalo'ob tu'ux ku ts'a'abal ojéeltbilo' xma' u kúulpachkuunta'alo'ob xan.
2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob jejeláas meyajob utia'al u kanáantiko'ob le jejeláas kúuchilo'ob wa ba'alo'ob tu'ux ku ts'a'abal ojéeltbil waba'ax tu táan kaaje', ka u ye'eso'ob je'el bix k'abéete' u jejeláasil le máasewal miaatsilo'obo'. Le Noj lu'umo'ob xano', ikil u yiliko'ob ma' u beetiko'ob k'aas utia'al u k'abéetkunsiko'ob jach tu jaajil u yóolo'ob u jáalk'abil u ya'alik máak ba'ax ku tukultike', unaj xan u líik'sik u yóol le

kúuchilo'ob ma' utia'al jala'acho'ob ku ts'áaiko'ob ojéeltbil tuláakal ba'alo', ka u ye'eso'ob je'el bix k'abéete' u jejeláasil le máasewal miaatsilo'obo'.

U wuklajunjatsts'iibil a'almajt'aan

1. Máasewal kaajo'ob yéetel u máasewal kajnáalilo'obe' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u yu'ubiko'ob tu jaajil u yóolo'ob u yutsil tuláakal le páajtalilo'ob jets'a'an u tuukulil ti' u ya'almajt'aanil yo'olal u meyaj máak ti' tuláakal yóok'ol kaab bey xan ti' noj lu'umo'ob tu'ux je'el u páajtal u beeta'ale'.
2. Le Noj lu'umo'obo', ich múul k'áat chí' yéetel múul áantaj yéetel máasewal kaajo'obe', yaan u ch'a'iko'ob jejeláas t'aano'ob utia'al u kanáantiko'ob máasewal paalalo'ob yo'olal ma' u beeta'al k'aas ti'ob tumen le u nojoch muk'yajil u kaxta'al náajalo' yéetel tuláakal meyaj je'el u béeytal u beetik loob wa u k'a'ak'a'atikuba ikil u bin u xook le chan paalo' wa ka u beet loob ti' u toj óolal wa ti' u bin u ch'íijil u wíinkilil, u tóop'ol u na'at, u líik'sik u yóol, u ma'alob tuukul wa bix u ye'esikuba tu táan kaaj le chan paalo', k'abéet ma' u tu'ubsale' jach neetso'ob yéetel jach k'a'ana'an u ch'a'ik xook utia'al ka béeyak u jets'ik jach tu jaajil u yóol u páajtalilo'ob.
3. Máasewal máako'obe' yaan u páajtalil ti'ob utia'al ma' u xche' oksa'alo'ob tu'ux ku yúuchul kúulpachkuunajil yo'olal meyaj, ichil uláak' ba'alo'ob, bey xan utia'al u ts'a'abal meyaj wa u bo'ota'alo'ob.

U waxaklajunjatsts'íibil a'almajt'aan

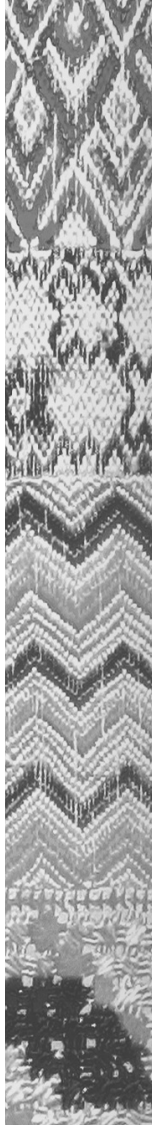
Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u táakpajalo'ob u ch'a'iko'ob ch'a'at'aano'ob utia'al u kanáantikubao'ob ti' ba'axo'ob loobiltik u páajtalilo'ob, ikil u meyaj u jo'olpóopo'ob yéeya'an tumen leti'ob je'el bix u ya'alik le ba'ax ku beetiko'ob utia'al lelo', yéetel xan u yiliko'ob ma' u sa'atal yéetel u meyajtiko'ob u mola'ayo'ob yo'olal u jóok'olo'ob táaniil ikil u táaniilkunsiko'ob uláak' ch'a'at'aano'ob.

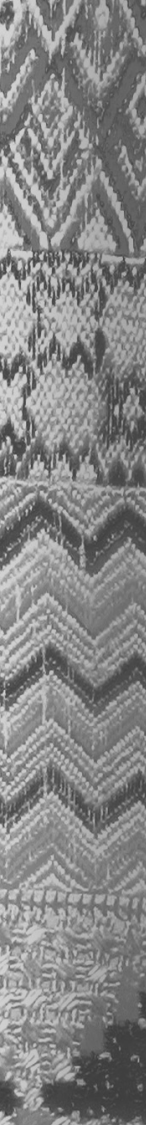
U bolonlajunjatsts'íibil a'almajt'aan

Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob múuch' tsikbalob'ob yéetel u múul áantikubao'ob yéetel utsil yéetel le máasewal kaajo'ob u k'áato'ob ka úuchuk beyo', yéetel u meyaj le mola'ayo'ob jóok'sik u k'aaba'ob tu táan kaajo', ma'ilí' u ch'a'ob yéetel u beeta'al jejeláas ba'alo'ob yo'olal a'almajt'aano'ob wa bix u yila'al u meyajta'al waba'ax ka u beet k'aas ti'ob, utia'al u xaxta'al u éejentiko'ob chéen tu juunalo'ob, u yáax cha'a'at'antiko'ob yéetel u ts'a'abal u yojéelto'ob.

U junk'aaljatsts'íibil a'almajt'aan

1. Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil ti'ob u kanáantik'ob ma' u sa'atal yéetel xan u ma'alobkingsiko'ob u tuukulil bix kun meyajob'ob wa u mola'ayilo'ob ku meyajob'ob yo'olal u méek'tankajta'al kaaj, bix u kaxtik u náajal máak yéetel bix yanik u jatslantáambalil kajnáalo'ob, bey xan ka jach kanáanta'ak u yu'ubiko'ob u yutsil le ba'axo'ob ku p'atik ikil u kaxtiko'ob u kuxtalo' yéetel u jóok'olo'ob táaniil, yéetel xan u ts'áaikubao'ob u beeto'ob jáalk'abil tuláakal u

meyajo'ob yo'olal u kaxtik u náajalo'ob je'el bix suuka'an úuch ti'obe' yéetel uláak' u bixil.

2. Le máasewal kaajo'ob láaj luk'sa'an ti'ob tuláakal ba'ax ku beetiko'ob utia'al u kaxtik cheén u kuxtalo'ob yéetel utia'al u jóok'olo'ob táanile', yaan u páajtalil ti'ob u k'áatiko'ob ka su'utuk wa ka bo'ota'ak ti'ob je'el bix unaj tuláakal le ba'ax luk'sa'ab ti'obo'.

U jun tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil ti'ob, yéetel mix jump'éeel u jejeláasil kúulpachkuunaje', utia'al ka ma'alobkiinsa'ak bix yanik u náajalo'ob yéetel bix yaniko'ob ich kaaj, ichil uláak' ba'alo'ob, bey xan bix u ts'a'abal xook, u ts'a'abal meyaj, u ka'ansa'al máak yéetel u ka'a k'a'ajesa'al ti' máak bix unaj u beetik u meyaj tu beel, u yantal yotoch, u kanáanta'al ma' u loobital u kaajal, u yantal toj óolal yéetel u ts'a'abal u kanáanta'al ich kaaj.
2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob jejeláas ba'alo'ob jach ya'ab u beelalo'ob, ba'ale' kéen yanak u meyaje', uláak' jejeláas meyajo'ob utia'al u jach ila'al ma' u xu'ulul u ma'alobkiinsa'al bix yanik u náajalo'ob yéetel bix yaniko'ob ich kaaj. Yaan u jach jéets'el u meyajil utia'al u kanáanta'al u páajtalil yéetel u ts'a'abal jach ba'axo'ob k'a'ana'an ti' nukuch máako'ob, ko'olelo'ob, táankelen yéetel xlo'obayano'ob, mejen paalal yéetel ti' máasewal máako'ob yaan waba'ax ma' táan u béeytal u beetiko'ob tu yo'olal u nuumilo'ob wa uláak' ba'alo'ob je'el bix le je'elo'.

U ka'a tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Yaan u jach jéets'el u meyajil utia'al u kanáanta'al u páajtalil yéetel u ts'a'abal jach ba'axo'ob k'a'ana'an tí' nukuch máako'ob, ko'olelo'ob, táankelen yéetel xlo'obayano'ob, mejen paalal yéetel tí' máasewal máako'ob yaan waba'ax ma' táan u béeytal u beetiko'ob tu yo'olal u nuumilo'ob wa uláak' ba'alo'ob je'el bix le je'elo', ikil u beeta'al ba'ax ku ya'ala'al te' A'almajt'aana'.
2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob jejeláas ba'alo'ob pa'ate' u múul tsikbal yéetel le máasewal kaajo'obo', utia'al ka jach ila'ak u kanáanta'al yéetel u ts'a'abal tuláakal páajtalil tí' le ko'olelo'obo' yéetel le mejen máasewal paalalo'obo' utia'al ka u jecho'ob tuláakal u jejeláasil loobil yéetel kúulpachkuunajil.

U yóox tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil tí'ob u jets'iko'ob yéetel xan u beetiko'ob ba'axo'ob jach táaj k'a'ana'an tí'ob yéetel u tuukulil u meyajta'al, utia'al u je'ets'el u páajtalilo'ob ikil u jóok'olo'ob táanil. Jump'éeel tí' le je'elo', máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil tí'ob u seenkech táakpajalo'ob utia'al u beeta'al yéetel u je'ets'el u tuukulil u meyajta'al toj óolal, otocho'ob yéetel uláak' tuukulil meyajto'ob yo'olal u kaxtik u náajal máak yéetel bix yanik ich kaaj wa leti'ob bíin beetiko'ob, tumen tak tu'ux ku béeytale', ka u kanáanto'ob u bin u meyaj tu beel le tuukul meyajto'ob yéetel le mola'ayo'ob yaan tí'obo'.

U kan tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob u meyajtiko'ob ts'aako'ob suuka'an ti'ob yéetel xan u yiliko'ob ma' u jáawal bix suuka'an u kanáantiko'ob u toj óolalo'ob, pa'ate' yéetel u kanáantiko'ob xan le xíiwo'ob ku ts'aakankilo', bey xan le ba'alche'ob yéetel le jejeláas ba'alo'ob bey tuunich wa ku taal ti' tuunicho', tumen le je'elo' jach táaj ku k'abéetchajal ti'ob. Le máasewal máako'obo' yaan xan u páajtalil ka ts'a'abak ti'ob, xma' kúulpachkuunajil, tuláakal ba'ax ku beeta'al yo'olal bix yanik máak ich kaaj yéetel u kanáanta'al toj óolal.
2. Le máasewal máako'obo' yaan u páajtalil ti'ob u yu'ubiko'ob u ma'alobil xma' wéek'táambal tak tu'ux jach ku béeytal u k'uchul u kanántik u toj óolal u wíinkilil yéetel bix u tuukul. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob jejeláas ba'alo'ob ku tukultiko'ob k'a'ana'an utia'al u bin u yúuchul jach tu jaajil óol le páajtalila'.

U jo'o tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

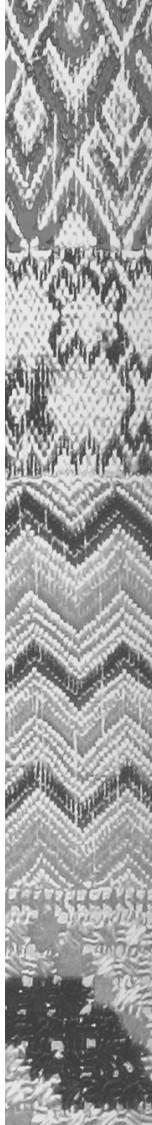
Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob u yiliko'ob u mu'uk'a'ankuunsiko'ob yéetel ma' u jáawal bix u bisikuba u yóolo'ob yéetel le k'áaxo'obo', le kuchkabaló'ob, le ja'ob, le k'áa'nabo'ob yéetel le uláak' ba'alo'ob suuka'an u tia'alintiko'ob wa u yantal tu'ux yano'obo', bey xan wa u meyajtiko'ob jela'an ti' je'el bix unaje' yéetel u ch'a'ik u noj kuucho'ob yaan yilo'ob yéetel le ch'i'ibalilo'ob kun taalo'.

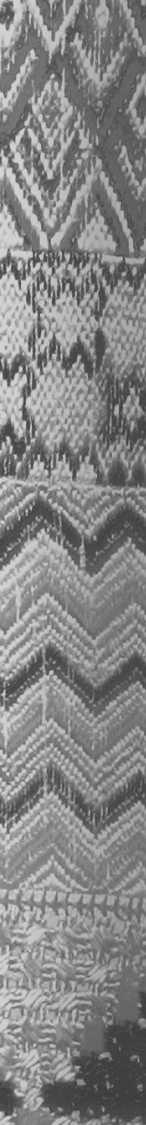
U wak tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil utia'al ka ts'a'abak ti'ob le k'áaxo'ob, le kuchkabalob'ob yéetel tuláakal le ba'ax yano' wa suuka'an u tia'alintiko'ob, u kajtalob'obi' wa ts'o'ok u meyajtiko'ob wa u máan tu k'abo'ob jela'an ti je'el bix suukile'.
2. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil u tia'alintiko'ob, u meyajtiko'ob, u ma'alobkiinsiko'ob yéetel u kanáantiko'ob je'el bix u k'áato'ob le k'áaxo'ob, le kuchkabalob'ob yéetel tuláakal le ba'ax u tia'alo'obo' je'el bix suuka'an u tsolt'anta'al utia'al u yantal waba'ax ti' máake' wa uláak' bix je'el u béeytal u tenikuba wa u meyajtike' chéen wa bey suuka'an ichilo'obo', bey xan le ts'o'ok u tia'alintiko'ob ikil u beetiko'ob uláak' jela'an ba'alo'.
3. Le Noj lu'umo'obo' yaan u yiliko'ob u jach chíimpolta'al yéetel u kanáanta'al tumen a'almajt'aan le k'áaxo'obo', le kuchkabalob'obo' yéetel tuláakal ba'ax yani'. Le chíimpoolalo' yaan u tsikik je'el bix unaj tuláakal le ba'ax suuka'an u beetiko'obo' yéetel bix u tuukulo'ob yo'olal bix u yantal k'áax ti' le máasewal kaajo'ob kun táakpajalo'.

U wuk tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Le Noj lu'umo'obo' yaan u jets't'antiko'ob yéetel u beetiko'ob u yúuchul, pa'ate' u múul meyajob'ob yéetel le máasewal kaajo'ob u k'áato'obo', jump'éeel tsolmeyaj uts utia'al tu ka'atúulilob, mina'an mix ba'ax u yil yéetel yaanal ba'al, mix xan u chinikuba ti' mix juntúuli', tu'ux ka táakpajak je'el máaxake' yéetel ma' u ta'akal ba'ax ku beeta'ali', tu'ux ka chíimpolta'ak je'el bix unaje',

u ya'almajt'aano'ob, ba'ax suuka'an u beetiko'ob yéetel u jejeláasil bix je'el u béeytal u yantal k'áax ti' máasewal kaajo'obe', tumen lelo' utia'al xan ka chiimpolta'ak yéetel ka ts'a'abak u páajtalil máasewal kaajo'ob yéetel ba'ax yaan u yil yéetel u k'áaxo'ob, u kuchkalo'ob yéetel tuláakal ba'ax yani', pa'ate' xan tak le ts'o'ok u tia'alintiko'ob wa tu'ux ts'o'ok u kajtalo'ob je'el bix suuka'an ichilo'obo', wa le ts'o'ok u meyajtiko'ob yaanal bixo'. Le máasewal kaajo'obo' yaan u yantal u páajtalil utia'al u táakpajalo'ob ti' le nojoch tsol meyajja'.

U waxak tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil utia'al u k'áatiko'ob ka beeta'ak jump'éeel utskíinajil ti'ob, ikil u beeta'al jejeláas ba'alo'ob je'el bix u k'e'exel waba'ax yéetel uláak' túumbene', ba'ale' le k'iin ma' táan u páajtale', yaan u bo'ota'al jump'éeel taak'in ma' u beetik k'aas ti' mix juntúuli', mix xan ka u chinuba u yáant wamáaxi' tumen k'abéet keet utia'al tu ka'atúulilo'ob, yo'olal le k'áaxo'ob, le kuchkalo'ob yéetel tuláakal le ba'ax yano', wa ts'o'ok u tia'alintiko'ob wa tu'ux ts'o'ok u kajtalo'ob je'el bix suuka'anil ichilo'obo', wa le ts'o'ok u meyajtiko'ob yaanal bixo', wa tumen ts'o'ok u luk'saal, u ch'a'abal, u kajtal yaanal máaki', u meyajta'al wa u k'askúunta'al wa ma' yáax ts'aba'an ojéeltbil ti' u yuumilo'ob táanili.
2. Chéen ja'alil wa le kaajo'ob ku táakpajalo'obo' ts'o'ok u makt'antiko'ob uláak' ba'al tumen bey tu múuch' tukultilo'obo', le u yutskíinta'al le ba'ax meenta'ab k'aaso' je'el u béeytal ikil u su'utul uláak' k'áaxo'ob, kuchkalo'ob yéetel ba'axo'ob yani' ba'ale' bey láayli' keet u ma'alobile', u nojochile' yéetel bix

yanik yo'olal a'almajt'aano'ob, wa je'el u béeytal xan u k'u'ubul jump'éeel taak'in wa uláak' utskíinajil bey ka lúubuk utsil ti'obe'.

U bolon tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil utia'al u kanáantiko'ob tuláakal ba'ax yaan tu báak'pacho'ob bey xan u muuk'il u ts'áaik u yich tuláakal ba'ax ku pak'iko'ob tu k'áaxo'ob, tu kuchkabalob'ob yéetel bix u meyajta'al le ba'axo'ob ku yantal te'elo'. Le Noj lu'umo'obo' k'abéet u jets't'antiko'ob yéetel u yiliko'ob u beeta'al jejeláas tuukul meyajto'ob utia'al u yáanta'al máasewal kaajo'ob, tumen beyo' yaan u jach ila'al u yúuchul le kanáano' xma' u beeta'al mix jump'éeel kúulpachkuunajil.
2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob jejeláas ba'alo'ob bey ka jach meyajnako'obe' utia'al u jach kanáantiko'ob ma' u much'kiinsa'al wa u ts'o'oksa'al ti' jach loobil ba'alo'ob tu k'áaxo'ob wa tu kuchkabalob'ob máasewal kaajo'ob xma' u ts'a'abal u yojéelto'ob táanil' wa leti'ob xan ka u ya'alo'ob je'el u béeytal u beeta'ale'.
3. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob jejeláas ba'alo'ob bey ka jach meyajnako'obe' utia'al u jach kanáantiko'ob, je'el bix ka k'abéetchajake', ka beeta'ak u yúuchul je'el bix unaje' tuukul meyajto'ob utia'al u yila'al ba'ax kun beetbil, u kanáanta'al yéetel u ka'a su'utul u toj óolal máasewal kaajo'ob beeta'an loob ti'ob tumen le ba'alo'ob ts'o'ok u yáax a'ala'alo', chéen ba'ale' le tsol tuukul meyajto'obo' yaan u beeta'al yéetel u yila'al u yúuchul tumen le kaajo'obo'.

U lajun tu ka'ak'aaljats'ts'iibil a'almajt'aan

1. Ma' úuchak u beeta'al jejeláas ba'alo'ob tu yo'olal jwaacho'ob wa máako'ob ku kaláantiko'ob nojlu'umil yéetel u ts'oono'ob tu k'áaxo'ob wa tu kuchkabalob'ob máasewal kaajo'ob, tumen chéen ja'alili' ka k'abéetchajak tu táan kaaj ba'ax u yutsil ikil u beeta'al le ba'alo' wa xan tumen ts'o'okili' u yáax ch'a'abal u t'aanil yéetel le máasewal kaajo'ob taak u táakpajalo'ob te' ba'alo', bey xan wa tumen leti'ob k'áatej.
2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob múuch' tsikbalob'ob yéetel le máasewal kaajo'ob taak u táakpajalo'ob te' ba'alo'obo', je'ebix unaj u beeta'ale' yéetel jach k'a'ana'an xan ka beeta'ak yéetel mola'ayo'ob jóok'sik u yicho'ob tu yo'olalob'ob, ma'ili' u pe'echa'ato'ob u k'áaxo'ob wa u kuchkabalob'ob máasewalob'ob le jwaacho'ob wa máaxo'ob ku kanáantiko'ob nojlu'um yéetel u ts'oono'obo'.

U buluk tu ka'ak'aaljats'ts'iibil a'almajt'aan

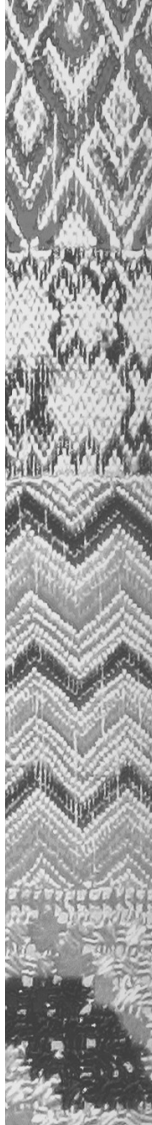
1. Máasewal kaajo'obe' yaan u páajtalil ti'ob u yiliko'ob ma' u xu'ulul, u yiliko'ob ba'ax u beeto'ob yéetel, u kanáantiko'ob yéetel u ma'alobkiinsiko'ob tuláakal ba'ax yaan u yil yéetel u miaatsilob'ob, ba'ax suuka'an u yojéeltiko'ob, bix u ye'esiko'ob le miaatsil suuka'an ti'obo' yéetel bix u ts'áaiko'ob k'ajóoltbil u ka'anal tuukulob'ob yéetel u miaatsilob'ob, pa'ate'chaja'an u máakilobi' yéetel ba'ax beetik u siijilob'ob, beyxan neek'o'ob, ts'aako'ob, u k'ajóolalil yo'olal bax u beelal tuláakal u k'áaxilob'ob yéetel u ba'alche'ilob, ba'axo'ob suuk u tsikbalta'al, u jats'uts ts'iibilob'ob, bix u beeta'al waba'ax, úuchben báaxalob'ob

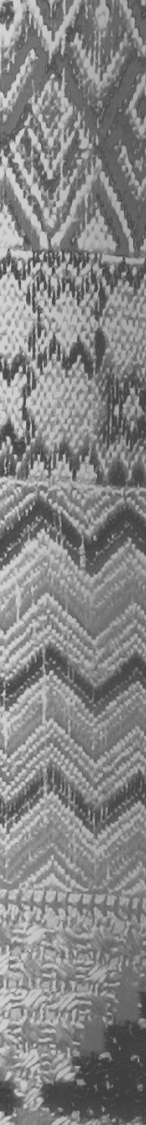
yéetel meyajo'ob ku ts'a'abal cha'antbil wa na'atbil. Yaan xan u páajtalil ti'ob utia'al u yiliko'ob ma' u xu'ulul, u yiliko'ob ba'ax u beeto'ob yéetel, u kanaantiko'ob yéetel u bin u ma'alobkiinsiko'ob ba'ax u yojelo'ob yo'olal tuláakal ba'ax yaan u yil yéetel u miaatsilo'ob, bey xan yo'olal ba'ax suuka'an u beetiko'ob yéetel ti' u ye'esajil u miaatsilo'ob.

2. Pa'ate' yéetel le máasewal kaajo'obo', le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob jejeláas ba'alo'ob ka jach meyajnako'ob utia'al u chiimpolta'al yéetel u kanaanta'al bix u je'ets'el le páajtalilo'oba'.

U ka'alajun tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u jets'iko'ob yéetel u beetiko'ob ba'axo'ob jach táaj k'abéet ti'ob utia'al u ma'alobkiinsiko'ob wa u meyajtiko'ob u k'áaxo'ob, u kuchkabalob'ob wa ba'axo'ob yani'.
2. Le Noj lu'umo'obo' yaan u beetiko'ob múuch' tsikbalob'ob yéetel u múul áantikubao'ob tu jaajil u yóolo'ob yéetel le máasewal kaajo'ob taak u táakpajalo'obo', ikil u yáantikubao'ob yéetel le meyaj ku beetik le mola'ayo'ob jóok'sik u yicho'ob tu yo'olalo'obo', yéetel u tuukulil u kaxantiko'ob ka éejenta'ak ti'ob ba'ax taak u beetiko'obi', bey ma'ili' u éejento'ob xan mix jump'éel nojoch meyaj ka u beet k'aas ti' u k'aáxo'ob, ti' u kuchkabalob'ob wa ti' tuláakal ba'ax yani', je'el bix le yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u ma'alobkiinsa'al, u meyajta'al wa u xbáan meyajta'al tuláakal ba'ax yaan yáanal lu'um, ich ja' wa ti' uláak' ba'alo'ob yaan te'elo'.

3. Le Noj lu'umo'obo' yaan u jets't'antiko'ob jejeláas ba'alo'ob ka jach meyajnak utia'al u sutiko'ob jump'éeel utskíinajil bey ma'alob ka lúubuk ti' tu ka'atúulilo'ob yo'olal le ba'axo'ob ku beetiko'obo', yéetel xan yaan u beetiko'ob jejeláas ba'alo'ob ka u yáanto'ob u luk'sa'al jujump'ítil le muk'yajil ku p'atik le ba'axo'ob ku beetik waba'ax loobil te' tu'ux yaan kuxtalo', utia'al u yúuchul náajal, ikil u jatsla'antikuba máak ichil u kaajal, ti' u miaatsil yéetel bix u tuukul máasewalo'ob.

U yóoxlajun tu ka'ak'aaljatsts'íibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u jets'iko'ob chéen tu juunalo'ob bix u k'áato'ob ka k'ájoolta'ako'ob wa ka t'a'ana'ob tumen yaanal máako'ob, je'el bix u tso'olol tumen ba'axo'ob suuka'an ichil u baatsilo'obe'. Le je'elo' ma' táan u beetik k'aas ti' u páajtalil máasewal máako'ob utia'al ka yanak u ts'a'abal ti'ob u k'aaba' u kajnáalilo'ob le Noj lu'umo'ob tu'ux kajakbalo'obo'.
2. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u jets'iko'ob yéetel u yéeyiko'ob bix ken u tsolilo'ob u wíinkilil utia'al u meyaj u mola'ayo'ob je'el bix suuka'an u beetiko'ob ichil u baatsilo'obe'.

U kanlajun tu ka'ak'aaljatsts'íibil a'almajt'aan

Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u ts'áaiko'ob k'ájoolt'bil, u ma'alobkiinsiko'ob yéetel u yiliko'ob ma' u jelpajal u wíinkilil u meyaj u mola'ayo'ob, bey xan le ba'axo'ob suuka'an ichilo'obo', bix u tuukulo'ob yo'olal

u piixanil máak, bix u beetiko'ob wa u tsol beetiko'ob waba'ax, yéetel le k'iin kéen yanak xane', bix suuka'anil ti'ob u beetiko'ob p'is óolal, je'el bix u tso'olol tumen le mokt'aano'ob jets'a'an tumen óoli' tuláakal le nojlu'umo'ob yaan way yóok'ol kaab yo'olal u páajtalil u kuxtal máako'.

U jo'olajun tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u jets'iko'ob u t'aanil yo'olal ba'ax jach unaj u beetik jujuntúul le u máakilo'obo' utia'al u yáantiko'ob u kaajalo'ob.

U waklajun tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo', je'el bix le yano'ob chúumuk tu'ux ku máan u xuul le noj lu'umo'obo', yaan u páajtalil ti'ob u kanáantiko'ob yéetel u bin u ma'alobkiinsiko'ob bix u múuch' kajtalo'ob, bix u bisikubao'ob yéetel u múul áantikubao'ob, pa'ate' yéetel le ba'alo'ob ku t'aano'ob yo'olal u tuukuil yumtsilo'ob yaan ti'obo', u miaatsil, u jo'olpóopil, u kaxta'al náajalil yéetel u jaatslantáambalil máak, yéetel le u yéet kajnáalilo'ob yaan te'elo' bey xan yéetel le uláak' kaajo'ob yaan tu jáal tu'ux ku máan u xuul le noj lu'umo'obo'.
2. Le Noj lu'umo'obo', ikil u beetiko'ob múuch' tsikbalo'ob yéetel xan u múul áantikubao'ob yéetel le máasewal kaajo'obo', yaan u tukultiko'ob jejeláas ba'alo'ob ka jach meyajnak tu beel utia'al u yáantajo'ob ikil u je'ets'el yéetel u jach kanáanta'al u yúuchul le páajtalila'.

U wuklajun tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob u k'áatiko'ob ka chíimpolta'ak, ka ila'ak yéetel ka beeta'ak u meyaj le moka'aano'ob, le ch'a'at'aano'ob yéetel le uláak' túumben utskíinajilo'ob múuch' jets'a'anil u t'aanil yéetel le Noj lu'umo'obo' wa yéetel máaxo'ob yaan tu kúuchilo'ob, chéen ba'al xane' le Noj lu'umo'obo' k'abéet xan u yu'ubiko'ob ba'ax ku ya'alik yéetel u tsikiko'ob le moka'aano'obo', le ch'a'at'aano'obo' yéetel le uláak' túumben utskíinajilo'obo'.
2. Mixba'al ti' le ts'o'ok u ya'ala'al te' A'almajt'aana' je'el u béeytal u ná'ata'al utia'al ka xu'ulsa'ak wa ka beeta'ak k'aas ti' u páajtalil máasewal kaajo'ob ku chíikpajal ti' moka'aano'ob, ti' ch'a'at'aano'ob yéetel ti' uláak' túumben utskíinajilo'ob.

U waxaklajun tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Le Noj lu'umo'obo', ikil u u beetiko'ob múuch' tsikbalo'ob yéetel xan u múul áantikubao'ob yéetel le máasewal kaajo'obo', yaan u tukultiko'ob jejeláas ba'alo'ob ka jach meyajnak tu beel, je'el bix tak le no'ojbenkuunsaj a'almajt'aano'obo', utia'al ka k'uchuk u beeto'ob ba'ax ku ya'alik le A'almajt'aana'.

U bolonlajun tu ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil ti'ob ka áanta'ako'ob ikil u ts'a'abal taak'in u páayo'ob yéetel xan ka ka'ansa'ako'ob uti'al ka u ma'alobkiinso'ob

u meyaj, ikil u yúuchul múuch' áantajo'ob tí' tuláakal yóok'ol kaab, utia'al ka u'uya'ak u yutsil le páajtalilo'ob ts'o'ok u ya'ala'al te' A'almajt'aana'.

U ka'ak'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Le máasewal kaajo'obo' yaan u páajtalil tí'ob u k'áatiko'ob ka beeta'ak p'is óolal je'ex unaje', utia'al u kaxta'al utskiinajil tí' le ba'axo'ob ma' ma'alob u yila'al tumen le Noj lu'umo'ob wa uláak' kúuchilo'obo', yéetel xan ka jáan jóok'ok jump'éeel ch'a'atuukul tu yo'olal le sakacht'aano'ob beyo', bey xan utia'al ka ts'a'abak jump'éeel ma'alob utskiinajil tí' tuláakal ba'ax k'aas ts'o'ok u beeta'al tí' u páajtalil chéen utia'al juntúul máak wa junmúuch' máako'ob. Tí' le ba'axo'ob beyo' yaan u ch'a'abal u tuukulil je'el bix k'abéete' le ba'axo'ob suuka'an tí'ob, u máasewal a'almajt'aano'ob yéetel bix u beetiko'ob p'is óolal le máasewal kaajo'ob u káato'ob táakpajalo', bey xan le mejen a'almajt'aano'ob jets'a'an tumen óoli' tuláakal le kaajo'ob yaan way yóokol kaab yo'olal u páajtalil u kuxtal máako'.

U jun tu yóoxk'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Le jejeláas mola'ayo'ob jach u chinmajubao'ob meyaj tu wiinklil meyaj *Naciones Unidase'*, yéetel uláak' mola'ayo'ob ku meyaj tí' noj jala'acho'obe' yaan u múul áantajo'ob utia'al ka jach ila'ak u beeta'al tu beel le ba'axo'ob ku ya'ala'al te' A'almajt'aana', ikil u péeksikubao'ob, ichil uláak' ba'alo'obe', utia'al u ts'áaiko'ob taak'in yéetel u ka'ansiko'ob bix je'el u ma'alobkiinsik u meyaj máasewalo'obe'. Yaan u jets't'anta'al jejeláas ba'alo'ob utia'al ka jach ila'ak u táakpajal máasewal kaajo'ob tí' le ba'axo'ob yaan ba'al u yilo'ob yéetelo'.

U ka'a tu yóoxk'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Naciones Unidas, u mola'ayilo'ob, pa'ate' yéetel u Mantats' Kúuchil utia'al Máasewal Ba'alo'ob wa *Foro Permanente para las Cuestiones Indígenas* yéetel xan le jejeláas molayo'ob u chinmajubao'ob meyaj chéen yo'olal le ba'alo'oba', je'el bix le yano'ob te' kaajo'obo', yéetel xan le Noj lu'umo'obo', yaan u káajesik u ye'esiko'ob bix u tsi'ikil yéetel u jach ila'al u beeta'al tu beel le ba'axo'ob ku ya'ala'al te' A'almajt'aana', ku ts'o'okol xane' yaan u kanáantiko'ob ma' u lúubul u muuk' le A'almajt'aana'.

U yóox tu yóoxk'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Le páajtalilo'ob chíimpolta'an te' A'almajt'aana', leti' no'ojbenkuunsik le chuun t'aano'ob jach táaj k'abéet u yantal utia'al ka béeyak u kanáantik u kuxtal, u líik'sik u yóol yéetel u bin u ma'alobkiinsik u kuxtal tuláakal le máasewal kaajo'ob yaan way yóok'ol kaabe'.

U kan tu yóoxk'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

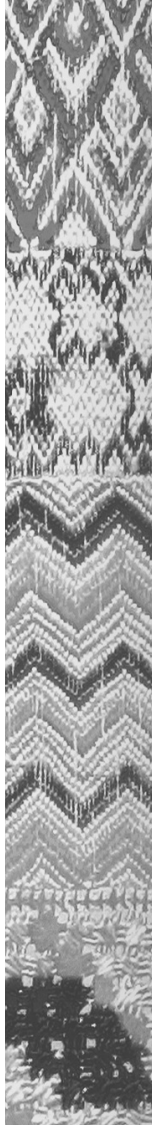
Tuláakal le páajtalilo'ob yéetel le jáalk'abilo'ob chíimpolta'an te' A'almajt'aana', yaan u jach kanáanta'al u keet tia'alinta'al tumen máasewal xiibo'ob yéetel máasewal ko'olelo'ob.

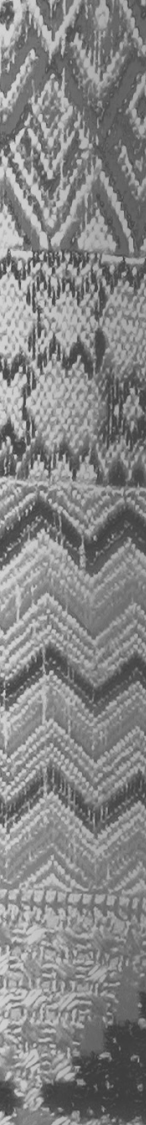
U jo'o tu yóoxk'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

Mixba'al ti' le ba'axo'ob yaan te' A'almajt'aana' je'el u béeytal u na'ata'al utia'al ka xu'ulsa'ak wa ka beeta'ak k'aas ti' le páajtalilo'ob yaan ti' máasewal kaajo'ob bejla' k'iine' wa le bíin k'uchuk u k'iinil u yantal ti'obo'.

U wak tu yóoxk'aaljatsts'iibil a'almajt'aan

1. Mixba'al ti' le ts'o'ok u ya'ala'al te' A'almajt'aana' je'el u béeytal u na'ata'al utia'al ka máansa'ak tu k'ab jump'éeel Noj lu'um, jump'éeel kaaj, junmúuch' máako'ob wa ti' juntúul máake', u páajtalil utia'al ka béeyak u táakpajal ti' je'el ba'axak meyajile' wa ka u beet yaanal ba'alo'ob jela'an ti' le ba'ax ku ya'ala'al tu Noj Ts'iibil Múuch'kabil Nojlu'umilo'obo' wa Carta de las Naciones Unidas, mix xan u na'ata'al wa táan u ts'áaik páajtalil wa u káajesik waba'ax meyajil utia'al u k'askúuntik wa u beetik k'aas ti', tuláakal wa u jaats, le kúuchilo'ob jump'éeeli'chaja'an tu'ux yaan le Noj lu'umo'ob u náajalmaj u jáalk'abilo'obo'.
2. Ikil u jéets'el u meyajta'al le páajtalilo'ob ts'o'ok u ya'ala'al te' A'almajt'aana', yaan u ts'i'kil tuláakal u páajtalil máak bey xan le jáalk'abilo'ob jach k'abéet u yantal ti' tuláakalo'obo'. U je'ets'el u meyajta'al le páajtalilo'ob ts'o'ok u jets't'anta'al te' A'almajt'aana', yaan u beeta'al tak tu'ux ku náakal u muuk' u t'aan a'almajt'aano'ob pa'ate' yéetel ba'ax ku ya'ala'al xan yo'olal ba'ax unaj u beeta'al tumen tuláakal kaajo'ob yo'olal u páajtalil máak. Le u ya'ala'al tak tu'ux ku k'uchula' ma' bíin u beeto'ob kúulpachkunaji', chéen le kun k'abéetchajal utia'al u jach kanáanta'al u chiimpolta'al yéetel u ts'i'kil je'el bix

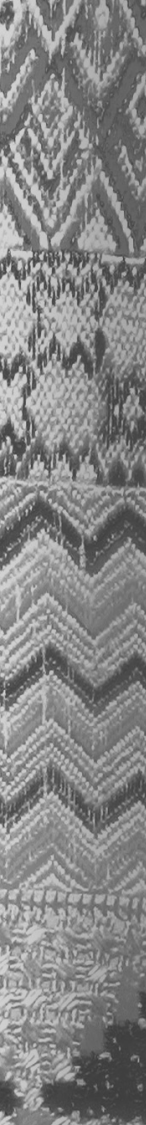

unaj le páajtalilo'obo' bey xan u jáalk'abilo'ob le uláak' máako'obo', yéetel xan utia'al u jóok'ol táanil yéetel ba'axo'ob jach táaj k'abéet utia'al ka yanak ma'alob kuxtal ichil jump'éel kaaj tu'ux yaan u páajtalil u t'aan u kajnálilo'ob.

3. Le ba'axo'ob a'ala'an te' A'almajt'aana' yaan u na'ata'al pa'ate' ikil u jéets'el u chuun t'aanil u beeta'al p'is óolal, u t'aan kaaj, u tsi'ikil u páajtalil máak, utia'al u keetkuunsa'al máak, utia'al ma' u yantal kúulpachkunajil, utia'al ka meyajta'ak tu beel u taak'inil kaaj yéetel u ma'alob oksaj óolal máak.

**U T'AAN MINISTRA SOCORRO ROVIROSA, U KA'ATÚULIL TI'
LE MÁAXO'OB KU TS'ÁAIK YICHO'OB TU TÁAN
MOLA'AYIL NACIONES UNIDAS (ONU) TI' YAAN NUEVA
YORK, EUA, KA CH'A'AB U T'AANIL LE A'ALMAJT'AANIL
U PÁAJTALIL MÁASEWAL KAAJO'OB TUMEN LE NOJ
MUCH'TÁAMBALIL ONUO'**

Xunáan Noj Jala'achil:

U jaatsil Méxicoe' ku k'iimbesik le k'a'ana'an xáak'ab ku ts'a'abal ikil u éejenta'al Tumen le Much'táambala' le yáax nu'ukulil yóok'ol kaab ku chíinjo'oltik u páajtalil Máasewal Kaajo'obo'.

U Noj Jala'achil Mexicoe' ku ki'iki' mu'uk'ankunsik u t'esbail u yantal jejeláas miaatsilo'ob yéetel jejeláas múuch' kaajilo'ob tu Noj Lu'umil México. Naats' u k'iinil u chukik u Bicentenarioil u jáalk'abil wa Independenciail le Noj Lu'umila', u Noj Jala'achil Méxicoe' ku ts'áaik, kitak u maas ka'analil kúuchil le Lu'umkabilo'obe', u nojoch chíinjo'olil ti' u máasewal kaajo'ob, ti' máaxo'ob yáax síij u bixil le noj lu'umila'.

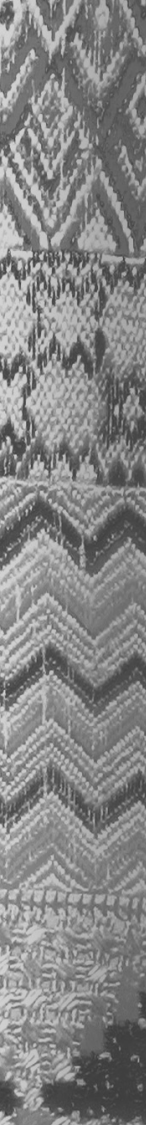
U káajbal yéetel u mootsil le Méxicoil bejla'ilo', le máasewal kaajo'obo' ku ts'áaiko'ob u seten ayik'alil u jejeláas bixil yéetel u suukil u kuxtalo'ob, u náajaltik u taak'inilo'ob, u miaatsilo'ob yéetel u yéeyik u jala'acho'ob ti' u k'ajláayil le Noj Lu'umil Méxicoo', chéen jump'éeel yéetel xma' jaatsilo'ob.

Méxicoe' ku na'atik u tuukulil yéetel u náachil ba'ax ku ya'alik le a'almajt'aana', je'ex ts'aba'an tu Noj A'almajt'aanil U Noj Lu'umil Meexico wa *Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos* yéetel ti' le a'almajtaano'ob biin jóok'ok ti' le je'ela'.

Ichilo'obe', Méxicoe' ku na'atik le ba'axo'ob ku ya'ala'al ka beeta'ako' je'ex ku tso'olola':

1. U páajtalil le máasewal kaajo'ob u yantal ti'ob u jáalk'abilo'ob, u beetiko'ob ba'alo'ob tu juunalo'ob yéetel u ts'aaik u jala'achilo'ob je'ex tsola'an tu jaatsilo'ob 3, 4 yéetel 5 ti' le A'almajt'aana', yaan u beeta'al je'ex ku ya'alik le Noj A'almajt'aan yéetel ka ila'ak ka anak le jump'éelilkunaj noj lu'umilo' yéetel ma' u ja'atsal le noj Lu'umila'.
2. Ba'ax ku ya'alik le artikulo'ob 26, 27 yéetel 28 ti' le A'almajt'aan yóok'ol u páajtalilo'ob utia'alintik, u meyajtik, u nojbe'enkunsik yéetel u kaláantik le lu'umo'ob, kóots lu'umo'ob yéetel u ba'axilo'ob yóok'ol kaabe' ma' tu páajtal u na'ata'al wa ku bin tséelil wa ku paachilkunsik le bix a'ala'anik u yantal wa u tia'alinta'al le lu'um je'ex jets'a'an ti' k Noj A'almajt'aan, je'ebix le a'almajtaano'obil le ba'alo'ob je'ela' yéetel le páajtalilo'ob ch'aba'an tumen uláak'o'obe'. Le u beeta'al ku ya'alik le artículos 27 yéetel 28o' unaj u beeta'al je'ex yaan ti' le Noj A'almajt'aanil le Noj Lu'umila'.

3. U béeytal le páajtalilo'ob a'ala'an ti' le A'almajt'aana', unaj u keet bin yéetel le noj tuukulilo'ob le Noj A'almajt'aano', ka u chíinjo'olt le páajtalil tuláakal máako', u páajtalil yóok' kaabilo'obo' yéetel, jach ka'ana'ane', u tsiikil yéetel u chúuka'anil le ko'olelo'obo' yéetel u keetil páajtalilo'ob ichil xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob.

YA'AKACH NIB ÓOLAL
Tu Noj Kaajil Nueva York, 13 ti' septiembre 2007 u ja'abil

